

Česká meziválečná próza

Jakub Rádl

7. prosince 2020

Obsah

1	Úvod	2
2	Reakce na 1. světovou válku	2
2.1	Jaroslav Hašek (1883–1923)	2
3	Legionářská literatura	3
3.1	Rudolf Medek (1890–1940)	3
3.2	Josef Kopta (1894–1962)	3
3.3	František Langer (1888–1965)	3
4	Katolicky orientovaná próza	3
4.1	Jaroslav Durych (1886–1962)	3
4.2	Jan Čep (1902–1974)	4
4.3	Jakub Deml (1878–1961)	4
5	Ruralismus	4
6	Psychologická próza	4
6.1	Egon Hostovský (1908–1973)	4
6.2	Jaroslav Havlíček (1896–1943)	5
6.3	Jarmila Glazarová (1901–1977)	5
7	Avantgardní (Imaginativní) próza	5
7.1	Vladislav Vančura (1891–1942)	5
8	Socialistický realismus	6
8.1	Ivan Olbracht (1882–1952)	6
8.2	Marie Majerová (1882–1967)	6
8.3	Marie Pujmanová (1893–1958)	7
9	Demokratický proud	7
9.1	Karel Čapek (1890–1938)	7
9.2	Josef Čapek (1877–1945)	9
9.3	Eduard Bass (1888–1946)	9
9.4	Karel Poláček (1892–1945)	9

Toto dílo *Česká meziválečná próza* podléhá licenci Creative Commons [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).
(creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

1 Úvod

- Československo po 1. sv. v. – demokratické, rychle se rozvíjející
- ve 30. letech hospodářská krize, národnostní spory, Mnichovská dohoda, protektorát
- literatura – impresionismus, realismus, expresionismus, kubismus, poetismus
- architektura – funkcionalismus
- hudba – Janáček, Dvořák (zhudebnil Čapkovu Věc Makropulos)
- Jirásek a Čapek nominování na Nobelovu cenu za literaturu
- hnutí Proletkult propagace komunismu a marxismu-leninismu → Čapek: Proč nejsem komunistou
- Pátečníci – skupina, která se scházela v pátek v Čapkově vile, novináři, demokraté
- socialistický realismus – odpovídá třídnímu pojetí společnosti a materialismu
- levá fronta – považovali za důležité posílit národní uvědomění a bojovat proti nacionalismu, fašismu a válce
- drama – expresionismus, růst počtu kabaretů a malých scén, avantgardní divadlo, odpor proti fašismu
 - avantgardní scény – Osvobozené divadlo (Vokosvec, Werich), Divadlo D (E. F. Burian)

2 Reakce na 1. světovou válku

2.1 Jaroslav Hašek (1883–1923)

- spisovatel, humorista, publicista
- z gymnázia vyloučen za účast na demonstraci, vyučil se drogistou, vystudoval obchodní akademii, pracoval v bance, později spisovatel, publicista
- bohémský způsob života, pokus o sebevraždu
- politická Strana mírného pokroku v mezích zákona, kritika politiky
- zakladatel žánru hospodská historka, cetopisné povídky, črty a humoresky, většina děl napsaná v hospodě a publikována v časopisech
- satirický román **Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války**
 - satiricky popisuje 1. světovou válku
 - hovorová čeština, vulgarismy, byrokratická a vojenská hantýrka, cizí výrazy,
 - nejasná dějová linie
 - postava Švejka se vyvíjí z prostáčka na mazaného šibala, který doslovným plněním rozkazů přivádí nadřízené k šílenosti
 - Švejk nad válkou vítězí a ukazuje ji v celé její nesmyslnosti
 - ironizace armády, církve, Rakouska-Uherska
 - děj na sebe příliš nenavazuje, spíše sled dějových epizod s prvky lidového humoru a dokumentaristiky
 - citace z vyhlášek, dobových dokumentů, písní
- povídky **Velitelem města Bugulmy**
 - popisuje fanatismus revoluční doby v Rusku a hloupost nových vládců
- **Dekameron humoru a satiry**
 - povídka **Nemravné kalendáře** – strážníci rozeberou nemravné kalendáře a tím ochrání veřejnost
 - povídka **O básnících** – : kritika stereotypu lyrického subjektu, který neumí ve světě nalézt radost

3 Legionářská literatura

- čeští vojáci (zajatci, nebo dezertéři), kteří se přidali na druhou stranu a vytvořili Legie
- někteří podporovali Bolševiky, většina legií podporovala Menševiky

3.1 Rudolf Medek (1890–1940)

- básník, prozaik, voják, učitel, 1913 narukoval, s Legiemi cestoval na Sibiř, po návratu vstoupil do československé armády, vyznamenán ve Francii a Anglii
- za protektorátu a komunismu cenzurován
- sbírka **Lví srdce** – oslavuje legie
- román **Veliké dny** – o vzniku legií, bitva u Sborova
- román **Anabase** – poslední měsíc pobytu legií na východě, cesta domů
- drama **Plukovník Švec** – o veliteli, který se zastřelí, aby zastavil rozpad morálky svých vojáků

3.2 Josef Kopta (1894–1962)

- trilogie románů **Třetí rota**, **Třetí rota na magistrále**, **Třetí rota doma**
 - líčí postup malé vojenské jednotky od Zborova přes Sibiř k Vladivostoku

3.3 František Langer (1888–1965)

- spisovatel, dramatik, vojenský lékař, publikoval v časopisech, východní fronta, legie, po návratu pokračoval v práci vojenského lékaře
- dramaturg Vinohradského divadla
- za druhé světové války musel odejít kvůli židovskému původu
- drama **Jízdní hlídka** – o hrdinství legionářů
- drama **Periférie** – vykresluje pražskou periferii, motiv zločinu a trestu, číšník zabije milence své přítelkyně, ale nikdo mu to nevěří
- komedie **Velbloud uchem jehly**, **Obrácení Ferdýše Pištory**
- soubor povídek **Železný vlk**

4 Katolicky orientovaná próza

4.1 Jaroslav Durych (1886–1962)

- básník, prozaik, dramatik, novinářská rodina, brzy sirotek, přednosta vojenské nemocnice
- v tvorbě je významné baroko
- **Jarmark života** (dvě prózy, dvě básně)
- román **Na horách**
- později historická forma spjatá s obdobím protireformace
- historický román **Bloudění** – období popravy českých pánů, hlavní hrdina ve službách Albrechta z Valdštejna se zamiluje do katoličky Španělky Andělky, před smrtí s ní má dítě, které se stává symbolem naděje

4.2 Jan Čep (1902–1974)

- esejista, prozaik, překladatel, 1934 šel propagovat československou kulturu do Paříže, 1948 tam emigroval
- kratší epické útvary s jednoduchým dějem, hrdinové jsou spjati s rodným krajem
- soubor existenciálních povídek **Zeměžluč** – křesťansky orientované, hrdinové jsou tragicky lhostejní k životu
- soubor povídek **Letnice** – hrdinové překonávají životní tragedie návratem k víře
- román **Hranice stínu** – cesta moderního člověka k nalezení vlastní identity
- soubor povídek **Modrá a zlatá** – motiv návratu do rodného kraje, vrcholné dílo

4.3 Jakub Deml (1878–1961)

- kněz, básník, prozaik, ve dvanácti letech zemřela matka, později sourozenci, gymnázium, vysvěcen, ale knězem nebyl moc dlouho
- předchůdce surrealismu, expresionismu, existencialismu, vzorem Otokar Březina
- básnická sbírka **Notantur lumina** – ovlivněno Otokarem Březinou
- báseň v próze **Hrad smrti** – popisuje úzkost a ohrožení smrtí
- básnická sbírka **Moji přátelé** – personifikace stromů, květin, hub jako jeho blízkých
- soubor **Šlépěje** – 26 svazků, deníky, úvahy, recenze, korespondence
- próza **Zapomenuté světlo** – soubor vzájemně propojených esejů sjednocený postavou básníka Bohumila Maliny Ptáčka, na jehož dopis autor odpovídá

5 Ruralismus

- vesnická tematika, vztah lidí k půdě, vývoj vztahu venkova a města
- nemilosrdný osud venkovského obyvatelstva v důsledku industrializace
- Josef Knap, František Křelina

6 Psychologická próza

- snaží se prozkoumat důvody které vedly k chování postav
- většinou negativní pozadí

6.1 Egon Hostovský (1908–1973)

- prozaik, novinář, židovská rodina, gymnázium, filozofie, redaktor, během 2 sv. v. emigroval do Ameriky, pak se vrátil, za komunismu opět emigroval → Dánsko → Norsko → USA
- tvorba psychologická, expresivní, filozofická a existenciální
- častým tématem jsou lidé vykořenění ze svého prostředí, tvorba ovlivněna židovstvím
- novela **Ghetto v nich** – psychologická analýza vydědění a odlišnosti
 - židovský chlapec se snaží pomoci svému otci překonat osamělost
- román **Případ profesora Körnera** – intelektuál se snaží překonat komplex méněcennosti
- román **Žhář** – patnáctiletý chlapec ventiluje milostné problémy do paličských dopisů, někdo je však zneužije k opravdovému žhářství
-

6.2 Jaroslav Havlíček (1896–1943)

- prozaik, nejvýznamnější představitel domácí psychologické prózy, rodina učitele, ČVUT, po válce úředníkem, zároveň psal
- psychologické romány, děj zasazen do maloměsta na přelomu 19. a 20. století, tragické osudy, degenerace člověka
- naturalistické líčení duševního stavu, narušených lidí, extrémních situací
- motiv viny a trestu, osudu, postavy vykazují velkou mravní a duševní sílu
- román **Vyprahlé touhy / Petrolejové lampy**
 - Vyprahlé touhy – pouze první vydání
 - symbol touhy ženy po obyčejném lidském štěstí, po rodině, po dětech
 - hlavní hrdinka je dlouho nevdaná, nakonec se provdá za bratrance, do kterého se i zamiluje, ale on je alkoholik a později zešílí kvůli syfilisu a ona se o něj musí starat
- román **Helimadoe**
 - otec a pět dcer, dcery mu musí pomáhat, nechce, aby se samy vzdělávaly
 - Dora uteče s kouzelníkem -i, musí pomáhat i nejmladší Emma
- sbírka fantastických povídek **Zánik městečka Olšiny** – sleduje podivné udlosti v městečku po oznámení toho, že Bůh zemřel
- povídka **Skleněný vrch** – příběh ředitele záložny, který se dopustí zpronevěry kvůli manželce

6.3 Jarmila Glazarová (1901–1977)

- prozaička, publicistka, v šestnácti osírela, po válce dostudovala a vzala si lékaře staršího o 30 let, komunisty oslavována
- po 2. sv. válce politické působení, zvolena do Národního shromáždění, titul národní umělkyně
- kronika **Roky v kruhu** – o jejím šťastném manželství
- román **Vlčí jáma** – soužití despotické ženy, jejího mladšího manžela a jejich schovanky
- baladický román **Advent**
 - během 24 hodin v Beskydech
 - matka hledá a zachraňuje synka, při tom zpětně hodnotí své nevydařené manželství

7 Avantgardní (Imaginativní) próza

•

7.1 Vladislav Vančura (1891–1942)

- prozaik, režisér, intelektuál, vystudoval medicínu, zabit při heydrichiádě, předseda Devětsilu, vyloučen z komunistické strany
- psal dramata a scénáře, romány a povídky
- průkopník experimentálních a avantgardních postupů, poetismus, usiloval vždy o sdělení myšlenky, ne jen o hraní si se slovy
- nezvykle pojatý vypravěč, silná lyrizace próz
- román **Pekař Jan Marhoul** – sociální problematika, polemizace s křesťanstvím
- historický román **Markéta Lazarová** – oslava života a lásky navzdory nepřízní osudu
 - 13. století, 2 zneprátelené rody loupeživých rytířů se snaží klást odpor králi, jeden z rytířů ukořistí princeznu Markétu, která měla jít do kláštera, ale nakonec se do rytíře zamiluje

- děj upozaděn, silně lyrické
- láska je silnější než smrt, život bez strachu, revolta mladých v kontrastu s dobou
- novela **Rozmarné léto**
 - zachycuje idylu českého maloměsta
 - satira omezenosti maloměstáků a jejich touhy po jiném způsobu života
- postupně dospívá k realismu
- román **Útěk do Budína** – o tragické lásce Česky a Slováka
- milostné povídky
- za okupace píše o dějinách

8 Socialistický realismus

- schválená směrnice pro umění komunisty, vychází v vládnoucího režimu, poukazuje na jeho úspěchy v každodenním životě

8.1 Ivan Olbracht (1882–1952)

- prozaik a novinář, levicově orientovaný, česko-židovská rodina, práva, historie, zeměpis, studia nedokončil, redaktor, vězněn za politickou činnost, protinacistický odboj, poslanec ÚNS
- psychologický román **O zlých samotářích** – povídky z cirkusu a o tulácích, kteří bojují o důstojnost a svobodu
- psychologický román **Žalář nejtemnější** – o policejním komisaři Machovi, který týrá svou ženu žárlivostí, oslepne → ještě horší
- tvorba ovlivněna pobytem na Podkarpatské Rusi
- sbírka reportáží **Hory a staletí** – fascinován krajinou
- román **Nikola Šuhaj loupežník**
 - inspirovaný životem skutečného loupežníka
 - předloha pro muzikál Balada pro banditu
 - řazeno také k imaginativní próze
- soubor povídek **Golet v údolí** – popisuje život nejchudších židovských obyvatel
- psal i pro děti, upravil staré české pověsti a převyprávěl Starý zákon

8.2 Marie Majerová (1882–1967)

- spisovatelka, novinářka, překladatelka, z chudých poměrů, služebná, písarka
- levicové postoje, anarchistka, sociální demokratka, komunistka
- román **Panenství** – šestnáctiletá Hana se zamiluje do Jimeše s tuberkulózou, snaží se pro něj získat peníze výměnou za své panenství, nakonec ale uteče, v závěru Jimeš umírá, Hana se vdá za majitele restaurace kde pracuje
- utopický román **Přehrada** – zachycuje budoucí socialistickou revoluci v Praze
- generační román **Siréna** – zachytila osudy čtyř generací rodiny v prostředí dolů a hutí
- román pro dívky **Robinsonka** – dívka je po smrti matky nucena rychle zaujmout její místo v domácnosti
- protikomunisticky zaměřené reportáže **Zpívající Čína, Vítězný pochod**

8.3 Marie Pujmanová (1893–1958)

- spisovatelka, novinářka, národní umělkyně, autorka sociální prózy, intelektuální prostředí
- rozdíl názorů se svou společenskou třídou, zajímala se o dělnické prostředí, zastánkyně komunistického režimu a míru, požadovala smrt Milady Horákové
- kladla důraz na vykreslení psychologie postav, později typizace kvůli komunistické ideologii
- psychologická novela **Předtucha** – nejistoty dospívání
- román **Pacientka doktora Hegla** – svobodné mateřství
- románová trilogie **Lidé na křižovatce**, **Hra s ohněm**, **Život proti smrti**
 - 1. díl se odehrává v „Baťově“ továrně, líčí všechny vrstvy tehdejší průmyslové společnosti
 - 2. díl – třicátá léta až protektorát
 - 3. díl uzavírá osudy postav na konci války
 - poznamenáno socialistickým schematismem

9 Demokratický proud

- silně se vymezuje proti fašismu a komunismu, diktatuře
- spisovatelé fungují i jako novináři v lidových novinách

9.1 Karel Čapek (1890–1938)

- * Malé Svatoňovice, otec lékař, dobré rodinné vztahy, osmileté gymnázium v Hradci, pak Jaroška, maturoval v Praze, dějiny umění a jazykověda na FFUK, člen skupiny výtvarných umělců (moderní umění, kubismus)
- nemusel na frontu kvůli vadě páteře, redaktorem Národních listů, Lidových novin
- 1935 se oženil, 1938 nominován na Nobelovu cenu, o Vánocích ale podlehl zánětu plic
- první díla psal už za studia s bratrem Josefem – **Zářivé hlubiny**, **Krakonošova zahrada**
- v próze pokládá svoje otázky, ale netlačí na čtenáře vlastní názory, vnímá, že různí lidé mohou mít různé názory
- dialogy převažují nad monology, používá prvky běžného hovoru
- souhrnným tématem bývá prosazování jediné vlastní pravdy a vynálezy
 - lidská morálka se vyvíjí pomaleji než technika → etické otázky ohledně přelomových vynálezů
- sbírka filosofických povídek **Boží muka**
 - první samostatná sbírka
 - ovlivněno zážitky z válečných let
 - povídka Šlépěj – problém osamocené stopy ve sněhové závěži
 - myšlenky rozvíjí po celý život
- sbírka obrazů **Trapné povídky**
 - vzniká těsně po válce
 - obrazy zautomatizovaného živoření
- stoupenec pragmatismu – tvrdí že ten, kdo vidí jen jednu pravdu zamítá všechny ostatní názory → spory, válka
 - všechno lidské konání by mělo spět k praktickému řešení
- román-fejeton **Továrna na Absolutno**

- vynálezce vytvoří stroj na rozklad hmoty na energii, každý kdo se k němu přiblíží se promění ve světce, který touží konat dobré skutky
- každý považuje jen svoji představu o světě za správnou → řada satyrických scén s obchodníky, bankéři, politiky
- konflikty vedou k válce, která málem vyhladí lidstvo
- román **Krakatit**
 - nejrozsáhlejší román, utopický námět
 - téma vynálezu supertřaskaviny o kterou se přetahují různé vlivné skupiny
 - ústřední téma je ale láska Prokopa a pyšné princezny Wilhelminy
- fantasticko-utopická hra **RUR**
- dvacátá léta – nejplodnější
- drama **Loupežník** (+ Josef)
 - téma konfliktu generací a přístupu k životu
 - vyzývavé a bezstarostné mládí loupežníka vítězí nad životní zkušeností a opatrností profesora
- utopická komedie **Věc Makropulos**
 - krásná zpěvačka testuje elixír života než ho dostane Rudolf II., dožije se 300 let, je přesycena zážitky, citově otupená, poznává, že krása života je podmíněna vědomím jeho konce → zřekne se nesmrtelnosti
- během 20. let se často stýkal s T. G. Masarykem → publikoval jejich hovory **Hovory s T. G. Masarykem**
- kriminální povídky **Povídky z jedné kapsy** a **Povídky z druhé kapsy**
 - o obyčejných lidech, kteří se dostali mimo zákon kvůli osudu či náhodě
- noetická románová trilogie **Hordubal, Povětroň, Obyčejný život**
 - společné téma – v každém člověku se skrývá více osobností
 - Hadrubal – horal se po návratu z Ameriky do Podkarpatské Rusi snaží sehnat peníze pro rodinu, žena se mu odcizila a je s čeledínem, Hadrubal je nakonec zabit.
 - Povětroň – příběh letce, který havaroval a je v kómatu, pohled lidí, kteří neví kdo je, podle jeho jizev lékař, sestra a další odhadují co v životě dělal a vytváří si každý svůj vlastní příběh o muži
 - Obyčejný život – příběh zesnulého muže, který si psal záznamy o svém životě, více pohledů na sebe sama
- v době nástupu nacismu v Německu se vymezuje proti totalitním režimům
- román **Válka s mloky**
 -
- drama **Matka**
 - matka se jmenuje Dolores (el dolor – bolest)
 - manžel i synové umírají pro nějakou důležitou věc, prožije si mnoho bolesti
 - snaží se uhájit nejmladšího posledního syna, nakonec si uvědomí, že je potřeba bojovat a posílá i nejmladšího syna do boje – reakce i na Mnichov, pacifismus není vždy řešení
- drama **Bílá nemoc**
 -
- pohádka **Devatero pohádek** – zaměřeno na nějaké povolání
- pohádka **Dášenska čili život štěněte**
- cestopisy **Anglické listy, Italské listy, Obrázky z Holandska, ...**

9.2 Josef Čapek (1877–1945)

- malíř, ilustrátor, prozaik, uměleckoprůmyslová škola
- redaktor časopisů Umělecký měsíčník, Volné směry
- esej **Tvořivá povaha moderní doby** – vyjadřuje svůj názor na moderní umění
- maloval pod vlivem kubismu, expresionismu a civilismu, navrhl kostýmy pro R. U. R.
- pohádky **Povídání o pejskovi a kočičce** – pro dceru, maloval ilustrace
- satirická alegorie **Ze života hmyzu**
- sbírka filosofických esejů **Kulhavý poutník**
- baladický příběh **Stín kapradiny** – nejceněnější dílo
 - dva pytláci zastřelí lesníka, který je přistihl, na útěku ještě četníka a dělníka, nakonec jsou dopadeni, jeden je zastřelen četníky, druhý spáchá sebevraždu
 - důraz na psychiku, a pocity, krása lesa, svoboda, později podléhá v důsledku okolností beznaději
- zatčen za protinacistické názory, zemřel v Bergen-Belsenu na tyfus

9.3 Eduard Bass (1888–1946)

- spisovatel, novinář, zpěvák, fejetonista, herec, recitátor, konferenciér, textař
- vystupoval v kabaretu U Bílé labutě, později ředitelem kabaretů, vydával kabaretní texty
- sbírka satir, veršů a písniček **Letáky**
- humoristický román **Klapzubova jedenáctka**
 - příběh otce, který má 11 synů, ze kterých vytvoří profesionální fotbalový tým
 - humorné zamyšlení nad etikou a profesionalitou sportu
- román **Cirkus Humberto**
 - cílem povzbudit český národ, snaží se motivovat vyzdvihováním kladných vlastností
 - sleduje tři generace cirkusáků, syn zedníka se ožení s dcerou majitele cirkusu, později se stane ředitelem

9.4 Karel Poláček (1892–1945)

- spisovatel, humorista, novinář, scénárista
- právnická fakulta, za první světové v armádě,
- Lidové noviny – sloupkař, fejetonista, soudní zpravodaj, redaktor Tvorby, vydavatelství Melantrich
- v románech zachycuje směsnost a tragiku života běžného člověka
- humoristický román **Muži v Offsidu** – v prostředí fanoušků FK Viktoria Žižkov a SK Slavia Praha
- sbírka humoru **Židovské anekdoty**
- povídka pro děti **Edudant a francimor** (-i večerníček)
- román **Hlavní přelíčení**
 - inspirován případem loupežné vraždy
 - příběh slabocha, snílka, který se v touze po majetku dopustí podvodu a pak vraždy
- humoristický román **Bylo nás pět**
 - vyobrazuje dění na maloměstě očima dítěte
 - významná jazyková komika, příhody pěti chlapců jsou psány groteskní kombinací hovorového jazyka, obrátů z dobrodružné četby a slohu povinných školních prací